

Juryrapport

Boekman

Dissertatieprijs

voor kunst- en cultuurbeleid

2015

BOEKMAN*stichting*

Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek

Geachte aanwezigen, en in het bijzonder de genomineerden voor de Boekman Dissertatieprijs, Thijs Lijster, Emanuel Overbeeke en Christoph Rausch,

Dit jaar wordt de Boekman Dissertatieprijs voor kunst- en cultuurbeleid voor de derde keer uitgereikt. NWO Geesteswetenschappen en de Boekmanstichting riepen de prijs in 2008 in het leven voor promoties op het gebied van kunst- en cultuurbeleid en de maatschappelijke en bestuurlijke context van kunst en cultuur. Promovendi doen vaak voor dit terrein relevant en oorspronkelijk onderzoek. De ervaring leert dat veel dissertaties buiten de eigen wetenschappelijke kring nauwelijks of geen aandacht krijgen. Voor de Boekmanstichting en NWO-Geesteswetenschappen reden om de Boekman Dissertatieprijs voor kunst- en cultuurbeleid in te stellen. Met de prijs beogen beide instellingen belangwekkende resultaten van recent onderzoek onder een brede kring van potentieel geïnteresseerden te verspreiden, alsook verder onderzoek aan te moedigen. De prijs wordt eens in de drie jaar uitgereikt, deze uitreiking heeft betrekking op dissertaties uit de periode 2012-2014.

De naamgever van de prijs en van de Boekmanstichting, Emanuel Boekman, was tijdens het interbellum gemeenteraadslid in Amsterdam en twee keer wethouder Onderwijs en Kunstzaken. Op 6 juni 1939, vandaag bijna 76 jaar geleden, promoveerde hij op een onderzoek naar de relatie tussen overheid en de culturele sector. Boekman beschreef niet alleen de houding van de overheid ten opzichte van de kunsten in een historische context, maar gaf ook aan hoe het cultuurbeleid er in de toekomst uit zou moeten zien. Na de Tweede Wereldoorlog diende zijn proefschrift als blauwdruk voor het te ontwikkelen cultuurbeleid en heeft zelfs tot vandaag de dag niet aan actualiteit ingeboet. Voor de naar hem vernoemde prijs komen dissertaties in aanmerking waarvan het onderwerp betrekking heeft op de context waarbinnen kunst en cultuur ontstaan, zich ontwikkelen en bewaard blijven, tevens het werkkterrein van de Boekmanstichting. Die context kan sociaal, economisch, juridisch, bestuurlijk, bedrijfsmatig, organisatorisch of beleidsmatig zijn en zowel op heden als verleden betrekking hebben. De promotie moet plaatsgevonden hebben aan een Nederlandse universiteit.

Aan die criteria voldeden de afgelopen drie jaren 55 dissertaties. De verdeling over de universiteiten was als volgt. De Universiteit van Amsterdam had het grootste aandeel (12), gevolgd door de Universiteit Utrecht (11) en de Rijksuniversiteit Groningen (10). De Erasmus Universiteit Rotterdam en de Radboud Universiteit Nijmegen waren beide met 6 dissertaties vertegenwoordigd. De Vrije Universiteit en de Universiteit Leiden leverden elk 3 proefschriften, de Universiteit van Tilburg 2 en de Open Universiteit en de Universiteit Maastricht ieder 1. 25 dissertaties werden in 2012 geschreven, 14 dateren uit 2013 en vorig jaar leverde 16 promoties binnen de selectiecriteria op. Afgezet tegen de deelname aan vorige edities is er sprake van een lichte terugval in het aantal dissertaties. Een uitvloeisel van het beleid zelf of de manier waarop in de maatschappij tegen de kunsten wordt aangekeken?

Komende edities zullen uitwijzen of dit een trend is die doorzet of dat er sprake is van een momentopname.

De onderwerpen van de deelnemende dissertaties zijn even afwisselend als de faculteiten waaraan de deelnemers promoveerden. Dezelfde variëteit kenmerkt ook het perspectief van de onderzoeken. Waar een aantal promoties een specifiek aspect in een precies omschreven periode uit het verleden onderzocht, boden andere een blik op het heden of een blauwdruk voor de toekomst. Nagenoeg alle kunstsectoren komen in de geselecteerde dissertaties aan bod in een zo goed als wereldwijde context. Van het cultuurbeleid in Nederland tijdens de Duitse bezetting in de Tweede Wereldoorlog, de bescherming van culturele objecten in tijden van oorlog, de effecten van muziektherapie bij ouderen met dementie, de waarde van erfgoed voor de toeristische sector, het typisch Nederlandse van in Nederland ontworpen mode tot biografieën van personen die invloed op het cultuurbeleid hebben gehad. En dat is dan nog slechts een kleine selectie van de onderzoeksonderwerpen van de deelnemende dissertaties. Op de website van de Boekmanstichting is een overzicht van alle deelnemende dissertaties te vinden.

De 55 dissertaties zijn beoordeeld door een jury die bestond uit Pauwke Berkers (Erasmus Universiteit Rotterdam), Saskia de Bodt (Universiteit Utrecht en Universiteit van Amsterdam), Lisa Kuitert (Universiteit van Amsterdam), Timo de Rijk (Technische Universiteit Delft) en Kitty Zijlmans (Universiteit Leiden en voorzitter van de jury). André Nuchelmans was namens de Boekmanstichting secretaris.

Het lezen en beoordelen van de geselecteerde dissertaties is geen sine cure. Het was een enorme stapel om doorheen te werken maar gaf ook een prachtig inzicht in de rijkdom aan thema's en benaderingen. Gezien de diverse onderwerpen en invalshoeken was het niet eenvoudig de resultaten van het onderzoek met elkaar te vergelijken. Toch heeft de jury op basis van de beoordelingscriteria voor de prijs een keuze gemaakt uit de voor de prijs geselecteerde dissertaties. Daarbij telt niet alleen de wetenschappelijke kwaliteit van de dissertatie mee, maar ook de relevantie van het onderzochte onderwerp voor het kunst- en cultuurbeleid of het maatschappelijke belang van kunst.

De jury vond het erg informatief kennis te nemen van de verschillende thema's die in de geselecteerde dissertaties onderzocht werden. Het geeft een goed overzicht van het onderzoek dat aan Nederlandse universiteiten naar de maatschappelijke en bestuurlijke context van kunst en cultuur gedaan wordt. Na alle deelnemende dissertaties gelezen en aan de beoordelingscriteria getoetst te hebben, nomineerde de jury er drie voor de prijs.

De drie genomineerde dissertaties zijn, in alfabetische volgorde.

Thijs Lijster – *Critique of art. Walter Benjamin and Theodor W. Adorno on art and art criticism.*

Rijksuniversiteit Groningen, 2012. Promotor: René Boomkens.

Emanuel Overbeeke – *Nederlandse muziek bij Nederlandse symfonieorkesten 1945-2000.*

Universiteit Utrecht, 2012. Promotor: Emile Wennekes.

Christoph Rausch – *Rescuing modernity. Global heritage assemblages and modern architecture in Africa.*

Universiteit Maastricht, 2013. Promotor: Marieke Kuipers.

Thijs Lijster vergelijkt de rol die Benjamin en Adorno voor de kunstkritiek zien weggelegd. Het onderzoek werpt niet alleen nieuw licht op het werk van de twee filosofen maar laat tevens zien hoe zij inzicht geven in het hedendaagse debat over kunst en kunstkritiek op het snijvlak van esthetica en politiek. Hij is er in geslaagd de lastige vraag naar wat kunst er toe doet in de maatschappij op een heldere manier te analyseren op basis van hun werk en de relatie ertussen. Door de vraag te stellen naar de functie van kunst, dat wil zeggen, haar op te vatten als sociale kritiek, en in navolging van beide filosofen er voor te pleiten, de kunst de historische en sociale plaats toe te kennen die ze verdient, krijgt het onderzoek naast een historisch ook een actueel belang. Hij maakt duidelijk wat de rol van de kunstcriticus is en wat de betekenis is van een goede kunstkritiek, namelijk het kritisch belang van de kunst te duiden. Hiermee onderstreept hij de belangrijke publieke rol van de kunstcriticus in de hedendaagse maatschappij.

Emanuel Overbeeke heeft historisch promotieonderzoek gedaan. Hij onderzocht zeer grondig hoe professionele Nederlandse symfonieorkesten zijn omgegaan met het werk van 19de- en 20ste-eeuwse Nederlandse componisten. Welke plaats kreeg Nederlandse muziek in de programmering van die orkesten, wat was de rol van de overheid hierin, en welke initiatieven ondernamen de orkesten om dit repertoire ingeburgerd te krijgen? De diepere laag in dit proefschrift is het soms wankele evenwicht tussen traditie en vernieuwing, tussen nationaal en internationaal, publieksgericht of artistiek. De auteur zette de verschillen tussen de diverse onderzochte orkesten en de ontwikkeling in het roerige muziektijdperk 1945-2000 helder op schrift. De jury heeft respect voor het verzamelen van een dergelijke hoeveelheid historisch materiaal en zij spreekt de wens uit dat dit type historisch en feitelijk onderzoek nog lang gedaan moge worden. De auteur heeft een zo goed als blanco veld compleet in kaart gebracht, waar komende generaties wetenschappers uit kunnen putten.

Christoph Rausch beschrijft in zijn promotieonderzoek de beoordelingscriteria die met name westerse instanties gebruiken om modern erfgoed in een aantal Afrikaanse landen te

selecteren dat voor het nageslacht bewaard zouden moeten worden. Hij doet dit op basis van een model dat uitgaat van de actoren in het veld van erfgoed. Onder erfgoed verstaat hij zowel architectuur als stadsplanning (aangeduid als ‘global cultural heritage’). De criteria die de westerse instanties hiervoor gebruiken verschillen nogal van wat de lokale bevolking van belang vindt om te bepalen wat voor behoud in aanmerking zou moeten komen. Hierbij vat de auteur erfgoed niet zozeer op als object maar als praktijk. De jury vindt het onderwerp erg origineel. De auteur is als antropoloog duidelijk in zijn studie aanwezig. Alhoewel het onderwerp in eerste instantie weinig met het Europese erfgoedbeleid te maken lijkt te hebben, is de denkwijze die Rausch blootlegt, wel degelijk terug te vinden in en van belang voor het Nederlandse monumentenbehoud. Het is dan ook alle beleidsmakers op dit terrein aan te raden van dit onderzoek kennis te nemen.

Zoals uit de beschrijvingen blijkt zijn de drie genomineerde dissertaties erg verschillend. De onderzoeksmethoden en onderwerpen lopenijd uiteen en maken een vergelijking eigenlijk onmogelijk. Het was aan de jury om uit de drie genomineerde dissertaties een winnaar te kiezen. Alhoewel dit geen gemakkelijke keuze was, was zij unaniem in haar oordeel. Alle juryleden omschreven de winnende dissertatie als een erudiet werk. De auteur wordt met deze studie een stem in de cultuurgeschiedenis. Het onderwerp raakt aan discussies die momenteel over kunst- en cultuurbeleid gevoerd worden, met name waar het het belang van kunst en cultuur voor de samenleving betreft.

Ik zal de genomineerden niet langer in spanning laten en de winnaar van deze derde editie van de Boekman Dissertatieprijs bekend maken. Dat is geworden: Thijs Lijster.